

O'QUVCHILARNING INGLIZ TILIDAGI NUTQIY KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING LINGVISTIK ASOSLARI

To'rayeva Dilafruz Maxammadjonovna
Andijon viloyati Marxamat tumani 47-IM

Annotatsiya:

Mazkur tezisda o'quvchilarning ingliz tilidagi nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirish jarayonining lingvistik asoslari tahlil qilinadi. Til tizimining fonetik, leksik, grammatik va pragmatik qatlamlari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ularning har biri nutqiy kompetensiyani shakllantirishda muhim o'rin tutadi.

Annotation:

This paper explores the linguistic foundations of developing students' English speaking skills. It focuses on the interrelation among phonetics, lexis, grammar, and pragmatics, emphasizing how each linguistic aspect contributes to communicative competence.

Аннотация:

В работе рассматриваются лингвистические основы развития речевых навыков учащихся по английскому языку. Анализируется взаимосвязь фонетического, лексического, грамматического и прагматического уровней языка, а также их роль в формировании коммуникативной компетенции.

Kalit so'zlar: nutqiy ko'nikma, kommunikativ kompetensiya, fonetika, leksika, grammatika, lingvistik asos, pragmatika.

Kirish

Bugungi globallashuv sharoitida ingliz tili xalqaro muloqot, ta'lim, fan va texnologiyalar tili sifatida muhim o'rin egallaydi. Shu sababli maktab o'quvchilarining ingliz tilida to'liq muloqot qila olish ko'nikmalarini shakllantirish ta'lim tizimining ustuvor vazifalaridan biridir.

Til o'rganish jarayonida lingvistik bilimlar — ya'ni fonetik, leksik va grammatik asoslar — nutqiy malaka va kompetensiyani shakllantirishning poydevorini tashkil etadi. O'quvchi bu komponentlarni mukammal o'zlashtirmas ekan, kommunikativ kompetensiyaga erishish mushkul bo'ladi. O'zbekiston Respublikasida xorijiy tillarni o'qitish bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar ham aynan tilni amaliy o'rganish, ya'ni so'zlash, tinglash, o'qish va yozish ko'nikmalarini shakllantirishga qaratilgan. Shunday ekan, o'quvchilarning nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishda lingvistik asoslarni chuqur o'rganish zarur.

O'quvchilarning ingliz tilidagi nutqiy ko'nikmalarini rivojlantirishning lingvistik asoslari.

Nutq murakkab jarayondir, uni o'rganishda va ifodalashda ko'plab nazariy hamda amaliy

bilimlarga tayangan holda ish yuritish lozim. Ogʻzaki nutq koʻnikmasini rivojlantirish masalasi yuqori surʼatdagi jarayon hisoblanadi. Bu jarayon aqliy faoliyat hisoblanadi va u nutqni tinglash qobiliyatini, oʻylash, mulohaza qilish kabi psixologik mexanizmlarini oʻz ichiga qamrab oladi. Yuqorida taʼkidlaganimizdek, ingliz tilida ogʻzaki nutq koʻnikmasini rivojlantirishda tilning leksik, grammatik va fonetik jihatlarini oʻrganish hamda tadqiq etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Nutq mahorati kundalik hayotda qoʻllaniladigan til qobiliyatlaridan biridir. Nutq mahorati ikki jihatni oʻz ichiga oladi: lingvistik jihat va nolingvistik jihatdan iborat. (1-jadval)

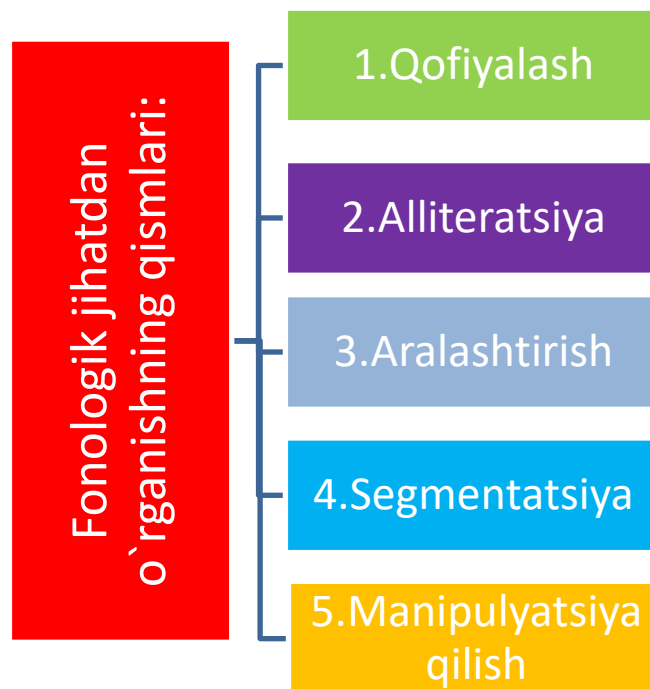
Lingvistik jihat	Nolingvistik jihat
1.Nutqning aniqligi	1. Munosabat.
2.Bosim, ohang, boʻgʻinlar va davomiylik joylashuvi.	2.Taqlid qilish va ovoz balandligi
3.Diksiya	3. Ravonlik
4.Suhbat maqsadining aniqligi	4.Fikrlash

Nutq qobiliyatlariga taʼsir koʻrsatadigan baʼzi asosiy lingvistik omillar:

- 1.Fonologik ong.
- 2.Lugʻat.
- 3.Grammatika va sintaksis.
- 4.Pragmatika.

1.Fonologik jihatdan-bu til tovushlarini tanib olish va boshqarish qobiliyati. Bu soʻzlarni tshkil etuvchi alohida tovushlar yoki fonemalardan xabardor boʻlishni, shuningdek, soʻzlar ichidagi tovushlarni aralashtirib, segmentlarga boʻlish va boshqarish kabi harakatlar orqali ushbu tovushlarni boshqarish qobiliyatini oʻz ichiga oladi. Nutq koʻnikmalarini rivojlantirish uchun fonologik ongni rivojlantirish muhimdir.

Fonologik idrok oʻqish va yozishni rivojlantirishning asosiy qobiliyatidir, chunki u oʻquvchilarga tilning tovush tuzilishini tushunishga yordam beradi. Fonologik jihatdanning baʼzi bir tarkibiy qismlari mavjud. (2-jadval)

2-

jadval. Fonologik jihatdan o'rganishning tarkibiy qismlari

1.Qofiyalash: qofiyadosh soʻzlarni tanib olish va hosil qilish (masalan, cat –cap,map, run-fun, cry - dry ...)

2.Alliteratsiya: bir xil tovush bilan boshlangan soʻzlarni aniqlash (masalan, big bear, busy bee, big bag, dirty desk, purple pencil...)

3.Aralashtirish: soʻzlarni hosil qilish uchun alohida tovushlarni birlashtirish (masalan, /c/ /a/ /t/ = cat, /d/ /o/ /g/ =dog, /b/ /e/ /a/ /r/ =bear ...)

4.Segmentatsiya: soʻzlarni alohida tovushlarga ajratish (masalan, cat =/c/ /a/ /t/, bat = /b/ /a/ /t/, dog = /d/ /o/ /g/, bear =/b/ /e/ /a/ /r/...)

5.Manipulyatsiya qilish: soʻzlar ichidagi tovushlarni oʻzgartirish (masalan, cat /c/ ni /b/ = bat ga oʻzgartirish).

Grammatika - gaplar tuzish uchun soʻzlarni tuzilishi va tashkil etilishini tartibga soluvchi qoidalarni bildiradi. U soʻz tartibi, feʼl zamoni, feʼl kelishigi, tinish belgilar haqida maʼlumotlarni oʻz ichiga oladi. Toʻgʻri grammatika aniq va samarali muloqot qilish uchun muhimdir.

Sintaksis - tilda yaxshi tuzilgan gaplar yaratish uchun soʻz va iboralarni joylashishini bildiradi. Jumla tuzilishini, soʻz tartibini va jumla ichidagi nutqning turli qismlari oʻrtasidagi munosabatni tushinishni oʻz ichiga oladi. Sintaksis tilde maʼno va izchillik yetkazishga yordam beradi.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilarida grammatikani oʻqitish va oʻrgatish uchun mashqlar qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Avvalam bor oʻquvchilarda grammatik koʻnikma hosil qilish orqali nutqiy potentsiallarini oʻstiriladi. Grammatik materiallarni mashq qilish orqali dastavval ogʻzaki matn tanlab olinadi va oʻsha matnni taqlidiy, takroran aytish orqali mustahkamlanadi. Muallim: I see a cat. I can speak English.

Oquvchi: I see a cat too. I can speak English too.

Pragmatika tilning ijtimoiy qoidalarini: navbat berish va turli kontekslarda mos tildan foydalanishni anglatadi. Pragmatik ko`nikmalarni rivojlantirish samarali muloqot qilish hamda boshqalar bilan o`zaro munosabatda bo`lish uchun muhimdir. Boshlang`ich sinf o`quvchilari grammatika va sintaksis bo`yicha mustahkam poydevor yaratib, nutq ko`nikmalarini oshirishlari, yozish qobiliyatlarini yaxshilashlari va samarali muloqot qilishlari mumkin. Og`zaki va yozma muloqotda ravshanlik, izchillik va aniqlikka erishish uchun grammatika qoidalar va jumla tuzilishini tushunish va qo`llash juda muhimdir.

Xulosa

Ingliz tilidagi nutqiy ko`nikmalarni rivojlantirish fonetik, leksik, grammatik va pragmatik asoslarning uyg`unligiga tayanadi. Til tizimini chuqur o`zlashtirish o`quvchining fikrni to`g`ri, ravon va madaniyatga mos tarzda ifodalashini ta`minlaydi. Lingvistik asosga tayanilgan ta`lim jarayoni o`quvchilarni real hayotdagi muloqotga tayyorlaydi hamda ularning kommunikativ kompetensiyasini shakllantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hymes, D. (1972). On Communicative Competence.
2. Harmer, J. (2007). The Practice of English Language Teaching.
3. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). Approaches and Methods in Language Teaching.
4. Nunan, D. (1991). Communicative Tasks and the Language Curriculum.
5. O`zbekiston Respublikasi Prezidentining “Chet tillarini o`qitishni yanada takomillashtirish to`g`risida”gi PQ–5117-son qarori.
6. Jalolov, J. (2020). Chet tillar o`qitish metodikasi. – Toshkent: O`qituvchi nashriyoti.
7. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language.